

แนวคิดเรื่องสิทธิและการฆ่าตัวตายในทัศนะพระพุทธศาสนา

The concept of rights and Suicide in the Buddhist Perspective

วัชร งามจิตรเจริญ*

Watchara Ngamchitcharoen

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

E-mail : watchara03@hotmail.com

Received: July 04, 2022

Revised: August 18, 2022

Accepted: August 20, 2022

บทคัดย่อ

แนวคิดเรื่องสิทธิเป็นแนวคิดตะวันตก แต่เมื่อนำมาวิเคราะห์กับแนวคิดหรือคำสอนของพระพุทธศาสนา ทำให้ทราบว่า สิทธิที่อาจยอมรับได้ว่ามีอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาคือสิทธิที่มีจริงในระดับสมมติสัจจะ ไม่ใช่ในระดับปรมาตสัจจะ เป็นสิทธิที่มีขอบเขตจำกัดและไม่ใช่อำนาจที่ใช้เพื่อการเรียกร้องเอาผลประโยชน์ ดังนั้น ตามหลักพระพุทธศาสนาสิทธิมนุษยชนจึงไม่ได้ทำให้มนุษย์มีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้กับร่างกายหรือชีวิต รวมทั้งสิทธิที่จะตาย การฆ่าตัวตายเป็นการผิดศีลธรรม ไม่มีสิทธิที่ทำให้เราสามารถฆ่าตัวตายได้โดยไม่ผิดศีลธรรม การฆ่าตัวตายเพื่อหนีความเจ็บปวดเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเพราะนอกจากจะหนีความเจ็บปวดไม่พ้นแล้วยังเป็นการทำบาปเพิ่มขึ้นอีกด้วย

คำสำคัญ : สิทธิ, พระพุทธศาสนา, การฆ่าตัวตาย

Abstract

The concept of Rights is a western idea but when analyzed in the light of Buddhist doctrines, the rights that can be accepted by Buddhism are the rights in the conventional truth, not in the ultimate one. They are the limited rights and not the rights that enable people to call for their benefits. According to Buddhism, therefore, human rights do not give rise to the rights to do anything to our body or life including the right to die. Suicide is always immoral. There are no rights by virtue of which we can morally commit suicide. Moreover, suicide for the sake of avoidance of suffering is also prohibited because, apart from the failure of such avoidance, it turns into another bad deed.

Keywords: Rights, Buddhist doctrines, Suicide

* ศ.ดร.วัชร งามจิตรเจริญ Prof.Dr.Watchara Ngamchitcharoen

ความนำ

แนวคิดเรื่องสิทธิ (rights) เป็นแนวคิดหรือมโนทัศน์สำคัญทางจริยศาสตร์และปรัชญาการเมืองของปรัชญาตะวันตก แนวคิดเรื่องสิทธิได้รับการพัฒนาจนเกิดแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน (human rights) ตามแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน มนุษย์มีสิทธิมนุษยชน คือมีสิทธิในร่างกายและชีวิตของตัวเอง การมีสิทธิเหนือชีวิตตัวเองก็เหมือนการเป็นเจ้าของสมบัติบางอย่าง เช่น รถยนต์ ซึ่งผู้เป็นเจ้าของสามารถทำอะไรกับสิ่งที่ตนเองเป็นเจ้าของนั้นได้ ตราบที่ไม่กระทบผู้อื่น เช่น จะแต่งรถยนต์ของตนเองอย่างไรก็ได้ จะเอารถไปใช้เป็นกระถางปลูกต้นไม้ก็ได้ ในทำนองเดียวกันเมื่อมนุษย์เป็นเจ้าของชีวิตตัวเองจึงสามารถเลือกที่จะยุติชีวิตของตนเองได้ตามใจชอบ แต่การอ้างเหตุผลนี้เพื่อสนับสนุนการตีความว่าพระพุทธศาสนาเห็นด้วยกับการฆ่าตัวตายมีปัญหา เพราะแนวคิดเรื่องสิทธิไม่ปรากฏในคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยตรง และนักวิชาการก็มีความเห็นต่างกันในเรื่องนี้ กล่าวคือนักวิชาการบางคนเห็นว่า แนวคิดเรื่องสิทธิไม่มีหรือไม่จำเป็นในระบบคำสอนของพระพุทธศาสนา แต่บางคนเห็นตรงกันข้ามว่า แนวคิดเรื่องสิทธิมีอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือจำเป็นสำหรับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนา ในบทความนี้ผู้เขียนจะชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเรื่องสิทธิอาจถือได้ว่ามีอยู่ในคำสอนหรือแนวคิดของพระพุทธศาสนา แต่มีความหมายและลักษณะต่างกับแนวคิดเรื่องสิทธิในปรัชญาตะวันตก นั่นคือสิทธิมนุษยชนมีขอบเขตจำกัด เราไม่ได้มีสิทธิที่จะทำทุกอย่างต่อชีวิตตัวเองตามใจชอบ รวมทั้งไม่มีสิทธิที่จะตายตามใจชอบ และการฆ่าตัวตายโดยอ้างเหตุผลเรื่องสิทธิและความเจ็บปวดเป็นเรื่องผิดศีลธรรมที่พระพุทธศาสนาไม่ยอมรับหรือไม่เห็นด้วย

แนวคิดเรื่องสิทธิในปรัชญาตะวันตก

เนื่องจากแนวคิดเรื่องสิทธิเป็นแนวคิดของปรัชญาตะวันตก เราจึงควรเริ่มด้วยการทำความเข้าใจแนวคิดเรื่องนี้ตามแนวคิดในปรัชญาตะวันตกก่อน

๑. ความหมายและลักษณะของสิทธิ

ความหมายหรือคำนิยามของคำว่า “สิทธิ” ที่ชัดเจนและทุกคนยอมรับยังเป็นเรื่องที่ถกเถียงกันอยู่ นักปรัชญาพยายามเสนอคำนิยามหรือคำอธิบายสิทธิในลักษณะต่าง ๆ แต่ก็มีข้อบกพร่องที่ถูกวิจารณ์ได้เสมอ ในสมัยคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ คำว่า “สิทธิ” ถูกใช้ในความหมายเดียวกับ “เสรีภาพ” ปัจจุบันถือว่าเป็นเสรีภาพประเภทหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ในที่นี้จะขออธิบายความหมายของ “สิทธิ” อย่างกว้าง ๆ ดังนี้

คำว่า “สิทธิ” ตามความหมายเดิมหมายถึง “อำนาจ” (power) หรือ “อภิสิทธิ์” (privilege) เช่น สิทธิของพระสงฆ์ (the right of clergy) และเทวสิทธิ์ของกษัตริย์ (the divine right of kings) แต่ในสมัยปัจจุบันหมายถึงรูปแบบอย่างหนึ่งของการกระทำของบุคคลหรือการได้รับการปฏิบัติจากบุคคลอื่นซึ่งเป็นเรื่องที่มีประโยชน์แก่ตัวผู้ถือสิทธินั้น โดยแบ่งออกเป็น ๒ อย่างตามความหมายสำคัญของสิทธิคือ

๑) **ความสามารถที่จะทำ** คือการที่บุคคลอาจทำหรือได้รับอนุญาตให้ทำบางสิ่งบางอย่างได้ กล่าวอีกอย่างคือบุคคลไม่มีพันธะที่จะต้องงดเว้นการกระทำสิ่งนั้น เป็นอิสระที่จะทำสิ่งนั้นโดยไม่มี ความผิด หรือการกระทำนั้นไม่ถูกกฎหมายหรือศีลธรรมห้าม สิทธิในความหมายนี้คืออิสรภาพ (freedom) ซึ่งนักวิชาการบางคน เรียกว่า “เสรีภาพ” บางคนเรียกว่า “สิทธิของการกระทำ” (a right of action) ตัวอย่างเช่น สิทธิในการใช้ถนน

๒) **ความชอบธรรมที่จะได้รับ** คือความสามารถที่จะเรียกร้องหรืออ้างสิทธิ (claim) ให้ผู้อื่น ปฏิบัติต่อตนในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง กล่าวอีกอย่างคือความสามารถที่จะอ้างสิทธิในสิ่งที่บุคคลอื่น มีพันธะต้องทำแก่ตน ซึ่งเรียกว่า “การอ้างสิทธิ” หรือ “สิทธิเรียกร้อง” (a claim) แต่บางคนเรียกว่า “สิทธิของการได้รับ” (a right of recipience) ตัวอย่างเช่น สิทธิในการเรียกร้องให้ลูกหนี้จ่ายเงินที่กู้ยืมไป และสิทธิของรัฐในการออกกฎหมายที่บังคับให้ประชาชนทำตาม สิทธิชนิดนี้หมายรวมถึงสิทธิที่จะได้รับการปล่อยให้เป็นอิสระไม่ถูกรบกวานหรือไม่ถูกบังคับในการทำสิ่งที่บุคคลนั้นเลือกที่จะทำ กล่าวคือสิทธิในเสรีภาพนั่นเอง^๑

สิทธิชนิดที่สองโดยเฉพาะสิทธิในเสรีภาพนี้ต่างจากสิทธิชนิดแรก เพราะสิทธิชนิดแรกหมายถึง อิสรภาพทางกฎหมายหรือทางศีลธรรมในการกระทำสิ่งที่ตนต้องการ จึงเป็นอิสระจากพันธะหรือข้อผูกมัด ส่วนสิทธิชนิดที่สองหมายถึงสิทธิต่อบุคคลอื่น เป็นสิทธิที่เรียกร้องให้ผู้อื่นมีพันธะที่จะต้องทำบางสิ่ง บางอย่างแก่ตนมีการปล่อยให้เป็นอิสระไม่เข้ามาก้าวก่ายเป็นต้น

จากที่กล่าวมา อาจสรุปได้ว่า สิทธิ หมายถึงความสามารถอันชอบธรรมตามกฎหมายหรือตามหลัก ศีลธรรมที่จะกระทำหรือเรียกร้องให้ผู้อื่นกระทำแก่ตนในลักษณะใดลักษณะหนึ่งรวมถึงความเป็นเจ้าของ หรือการครอบครองบางสิ่งบางอย่างด้วย เช่น เราเป็นเจ้าของรถคันหนึ่ง เราจึงมีสิทธิที่จะขับรถคันนั้นไป บนถนนสาธารณะโดยปราศจากการก้าวก่ายหรือบังคับของบุคคลอื่น ซึ่งหากใครขับรถมาชนรถของเรา เราก็มีสิทธิเรียกร้องค่าเสียหายได้

มิล (Mill) นักประโยชน์นิยมผู้มีชื่อเสียงพูดถึงสิทธิไว้ว่า การมีสิทธิคือการมีบางสิ่งที่สังคมควร จะปกป้องเราในการครอบครอง มิลเห็นว่า สิทธิมีรากฐานอยู่บนผลประโยชน์ทั่วไป สิทธิจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนนั่นเอง รัฐจึงควรปกป้องสิทธิของประชาชน มิลเห็นว่า สิทธิและเสรีภาพ เป็นเรื่องส่วนตัวของบุคคลที่ปราศจากเงื่อนไข รัฐหรือบุคคลอื่นไม่มีสิทธิเข้าไปก้าวก่าย บุคคลมีสิทธิและ เสรีภาพในการกระทำทุกอย่าง หากการกระทำนั้นมีแต่บุคคลนั้นเพียงผู้เดียวที่ได้รับผลกระทบจากการ กระทำนั้นแม้ว่าการกระทำนั้นจะเป็นผลเสียแก่เขาก็ตาม^๒

^๑ Jennifer Speake, ed., *A Dictionary of Philosophy*, (London: Pan Books, 1981), p.285.

^๒ สมภาร พรหมทา, *พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม*, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะ อักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๓๘๒, ๓๙๘.

อย่างไรก็ตาม นักคิดตะวันตกบางคนก็ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องสิทธิ โดยบางคนเห็นว่า สิทธิตามธรรมชาติไม่มีจริง สิทธิตามธรรมชาติเป็นเพียงชื่อที่เราสมมติขึ้นเพื่อใช้เป็นเหตุผลสำหรับอธิบายสิทธิตามกฎหมายเท่านั้น^๓

๒. สิทธิตามธรรมชาติและสิทธิมนุษยชน

สิทธิที่สำคัญและถูกนำมาอ้างเพื่อสนับสนุนการฆ่าตัวตายซึ่งบทความนี้จะนำมาอภิปรายด้วย คือ สิทธิมนุษยชน สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิทางศีลธรรมชนิดหนึ่ง ซึ่งมีพัฒนาการมาจากทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติที่เกิดจากความต้องการสร้างขอบเขตสำหรับการที่บุคคลอาจได้รับการกระทำจากผู้อื่นโดยเฉพาะผู้ใช้อำนาจทางการเมือง สิทธิจะเป็นตัวตรวจสอบอำนาจการเมืองไม่ให้ก้าวล่วงหรือละเมิดความเป็นส่วนบุคคลมากเกินไปจนเกินความจำเป็น ดังนั้น จึงจำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ “มีอยู่ก่อนกฎหมาย” (pre-legal) เพราะกฎหมายเป็นเพียงสิ่งที่อำนาจการเมืองสร้างขึ้นมานี้ก็คือสิทธิตามธรรมชาติที่มีอยู่ก่อนมีรัฐนั่นเอง ซึ่งไม่จำเป็นต้องมีอยู่ก่อนมีรัฐจริง ๆ เพียงแต่หมายถึงความเป็นสิทธิที่ไม่ใช่ผลผลิตของกฎหมายเท่านั้น

สิทธิตามธรรมชาติ (natural rights) เป็นสิทธิที่ทุกคนมีติดตัวมาตั้งแต่เกิด สิทธิตามธรรมชาติเป็นแนวคิดสำคัญในทฤษฎีสัญญาประชาคมของฮอบส์ ล็อก และรูสโซ เชื่อกันว่าสิทธิชนิดนี้เรียกว่า “ตามธรรมชาติ” เพราะเป็นสิทธิที่พระเจ้าประทานให้มา ดังนั้นจึงเป็นส่วนหนึ่งของแก่นแท้ของธรรมชาติมนุษย์ แนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติจึงมีต้นเค้ามาจากแนวคิดในคริสต์ศาสนาที่ว่า เมื่อพระเจ้าทรงสร้างโลกและมนุษย์นั้น พระองค์ได้ทรงประทานสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติให้เป็นสมบัติร่วมสำหรับให้มนุษย์ทุกคนได้กินได้ใช้เสมอหน้ากัน โดยได้พัฒนามา กลายเป็นแนวคิดที่ว่า ทุกคนมีสิทธิติดตัวมาตั้งแต่เกิด

ฮอบส์เชื่อว่า ทุกคนเมื่ออยู่นอกสังคมการเมืองสามารถอ้างได้ว่าตนเองเป็นเจ้าของสิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติได้เท่าเทียมกัน ในสภาวะธรรมชาติ ทุกคนมีสิทธิเหมือนกันเพียงแต่จะมีมากน้อยเพียงไรขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน โดยหลักการทุกคนมีสิทธิทำอะไรได้ตามใจ เมื่อมารวมกันอยู่เป็นรัฐมนุษย์ต้องจำกัดขอบเขตของสิทธิตามธรรมชาตินั้น อย่างไรก็ตาม ฮอบส์เห็นว่า สิทธิตามธรรมชาติไม่ใช่สิทธิทางศีลธรรม แต่เป็นความสามารถหรือพลัง (power) ที่จะยึดครองสิ่งต่าง ๆ และมีค่าเท่ากับอำนาจ (might)

ล็อกก็เชื่อในทำนองเดียวกันว่า สิทธิมีอยู่ในตัวคนโดยธรรมชาติ โดยระบุด้วยว่า มนุษย์มีสิทธิในชีวิต เสรีภาพ และทรัพย์สิน ตามทัศนะของล็อกสิทธิตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่เป็นไปตามกฎธรรมชาติที่พระเจ้าวางไว้ซึ่งเป็นสิ่งเดียวกับเหตุผล ล็อกให้ความสำคัญแก่สิทธิในทรัพย์สินเป็นอย่างมาก โดยให้เหตุผลสนับสนุนความมีสิทธิในทรัพย์สินว่า สิทธินี้สืบเนื่องมาจากสิทธิในชีวิตอันเป็นสิทธิที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ การที่

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒๗.

^๔ Andrew Heywood, *Political theory: An Introduction*, (London: Macmillan Press 1999), p. 191.

บุคคลใช้แรงงานซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตของตนเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ผลผลิตที่ได้ซึ่งมีแรงงานของผู้คน ผสมอยู่ด้วยย่อมเป็นกรรมสิทธิ์ของเขาเอง กล่าวอีกอย่างคือทุกคนเป็นเจ้าของแรงงาน เจ้าของแรงงานเท่านั้นจึงมีสิทธิในผลผลิตที่เกิดจากแรงงานของตน

สิทธิมนุษยชน (human rights) คือสิทธิของมนุษย์โดยทั่วไป เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ ๒๐ การเสื่อมคลายของความเชื่อทางศาสนานำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทฤษฎีสิทธิตามธรรมชาติให้เป็นทฤษฎีที่ไม่เกี่ยวกับศาสนากลายเป็นทฤษฎีสิทธิมนุษยชน

สิทธิมนุษยชนเป็นสิทธิที่ทุกคนมีเพราะเป็นมนุษย์ จึงเป็นสิทธิ “สากล” ในความหมายที่ว่าสิทธิของมนุษย์ทุกคนไม่ใช่ของสมาชิกของชาติ ศาสนา หรือชนชั้นอย่างใดอย่างหนึ่งโดยเฉพาะ ถือกันว่าเป็นสิทธิ “พื้นฐาน” เพราะเป็นสิทธิที่ไม่สามารถถ่ายโอนกันได้ (inalienable) หรือไม่สามารถพรากจากเราไปได้

กล่าวโดยสรุป สิทธิในปรัชญาตะวันตกหมายถึงความเป็นเจ้าของชีวิตและทรัพย์สินสมบัติของตัวเองและความสามารถในการเรียกร้องผลประโยชน์ของตัวเอง โดยนักคิดบางคนเห็นว่า สิทธิในชีวิตและทรัพย์สินเป็นสิ่งที่ไม่ควรเข้าไปก้าวก่าย สิทธิที่จะตายหรือสิทธิที่จะฆ่าตัวตายก็ถือเป็นสิทธิประการหนึ่งที่ทำได้เพราะเป็นสิทธิที่สืบเนื่องมาจากการมีสิทธิมนุษยชนอันได้แก่สิทธิในร่างกายและชีวิต

แนวคิดเรื่องสิทธิในพระพุทธศาสนา

นักวิชาการมีความเห็นต่างกันในประเด็นว่ามีแนวคิดเรื่องสิทธิอยู่ในระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ พระพุทธศาสนาพูดถึงเรื่องสิทธิหรือไม่ หรือแนวคิดเรื่องสิทธิมีความจำเป็นต่อระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ ในประเด็นนี้ผู้เขียนเห็นว่า การจะยืนยันว่ามีแนวคิดเรื่องสิทธิอยู่ในคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่าความหมายและลักษณะของสิทธิที่จะยืนยันนั้นมีความหมายและลักษณะที่เข้ากับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือไม่ ดังจะอภิปรายเป็นลำดับไปดังนี้

๑. ทศนะที่ปฏิเสธแนวคิดเรื่องสิทธิในพระพุทธศาสนา

บุญธรรม พูนทรัพย์ เห็นว่า แนวคิดเรื่องสิทธิไม่จำเป็นสำหรับพระพุทธศาสนาเพราะสิทธิคือสิทธิต่อเสรีภาพและความเป็นอยู่ที่ดีเป็นสิ่งที่ใช้เรียกร้องหรืออ้างเอาต่อคนอื่นๆ เพื่อให้ตนเองสามารถได้สภาวะเหล่านั้น แต่ตามกฎแห่งกรรมที่รวมกฎแห่งกรรมไว้ด้วยของพระพุทธศาสนา มนุษย์มีเสรีภาพและศักยภาพที่จะเลือกทำด้วยตัวเองและรับผิดชอบสิ่งที่ตนเองเลือกนั้น สิ่งที่มีมนุษย์ปรารถนาจะได้รับเป็นเรื่องที่ต้องทำเอง ไม่ใช่เรื่องสิทธิเพราะไม่สามารถเรียกร้องเอาได้ การฆ่าเป็นอกุศลกรรม ย่อมก่อผลแก่ผู้กระทำผู้ใดฆ่า ผู้นั้นรับกรรม จึงไม่ใช่เรื่องสิทธิในชีวิตที่ตัวผู้อ้างสิทธิอ้างขึ้นเพื่อไม่ให้ผู้อื่นทำร้ายตน

^๕ บุญธรรม พูนทรัพย์, “มโนทัศน์เรื่องสิทธิไม่จำเป็นสำหรับพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๔๐): ๕๓.

ตามทัศนะของบุญธรรม การกล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงให้สิทธิแก่สตรีที่จะได้รับประโยชน์จากพุทธธรรม เข้าถึงจุดหมายสูงสุดที่พุทธธรรมจะให้เข้าถึงได้เช่นเดียวกับบุรุษนั้นที่จริงพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงให้สิทธิแก่สตรี เพราะไม่ว่าบุรุษหรือสตรีย่อมใช้เสรีภาพที่ตนมีติดตัวให้ถูกทางด้วยการสั่งสมแต่กุศลกรรม หลีกเว้นอกุศลกรรม ทำให้หลุดจากกฎแห่งกรรมได้อยู่แล้ว กฎแห่งธรรมจึงแสดงว่าเรื่องสิทธิมนุษยชนเป็นของไม่จำเป็นสำหรับสังคมพุทธเลย^๖

ผู้เขียนเห็นด้วยกับบุญธรรมในประเด็นที่ว่าสิทธิที่เป็นการเรียกร้องไม่เข้ากับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมเพราะสิ่งที่มนุษย์ปรารถนาจะได้มากก็ด้วยการกระทำของตนเอง ไม่สามารถเรียกร้องจากผู้อื่นได้ อย่างไรก็ตาม แนวคิดเรื่องสิทธิอาจเข้ากับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ หากสิทธินั้นไม่ได้มีลักษณะการเรียกร้องดังกล่าว

นอกจากนั้น การที่บุญธรรมพยายามอธิบายทุกอย่างเป็นเรื่องเสรีภาพและศักยภาพโดยอ้างว่าไม่ใช่สิทธินั้นดูจะมีปัญหาในบางกรณี เพราะในบางกรณีบุคคลไม่ได้มีเสรีภาพและศักยภาพเหล่านั้นตั้งแต่เกิดดังเช่นกรณีที่พระพุทธเจ้าทรงให้สิทธิแก่สตรีที่จะได้รับประโยชน์จากการมีโอกาสศึกษาปฏิบัติธรรมจนบรรลุผลเหมือนบุรุษนั้นน่าจะเป็นเรื่องการให้สิทธิการอุปสมบทเป็นภิกษุณีแก่สตรีซึ่งไม่ใช่เรื่องเสรีภาพและศักยภาพอย่างที่บุญธรรมอธิบาย เพราะการจะอุปสมบทเป็นภิกษุณีได้นั้นสตรีไม่ได้มีตั้งแต่เกิดแต่ได้มาจากการประทานให้ของพระพุทธเจ้า เมื่อพระพุทธเจ้าทรงอนุญาตให้อุปสมบทได้แล้วเท่านั้น สตรีจึงจะสามารถอุปสมบทได้ ความสามารถที่จะอุปสมบทได้นี้จึงอาจถือได้ว่าเป็น “สิทธิ” ที่พระพุทธเจ้าทรงให้มา แนวคิดเรื่องสิทธิจึงสามารถนำมาใช้หรือเข้ากับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาได้ในบริบทดังกล่าวนี้

๒. ทัศนะที่ยอมรับแนวคิดเรื่องสิทธิในพระพุทธศาสนา

ในฝ่ายตรงข้าม สมภาร พรหมทา เห็นว่า แม้ว่าคำว่า “สิทธิ” จะไม่ปรากฏตรง ๆ ในคำสอนของพระพุทธเจ้า แต่เราสามารถแสดงให้เห็นได้ว่าหลักธรรมที่ทรงสอนกล่าวถึงสิ่งที่ตรงกับความหมายของสิทธิในทัศนะของชาวตะวันตก^๗ กล่าวคือ ในความจริงระดับสมมติสัจจะ พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์มีความชอบธรรมที่จะอ้างว่าตนเองเป็นเจ้าของสิ่งนั้นสิ่งนี้ดังพระพุทธวจนะที่ตรัสถึงการที่กุลบุตรมีโภคทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความขยันขันแข็งในการทำงานสั่งสมมาได้ด้วยกำลังแขนอย่างอาบเหงื่อต่างน้ำ ซึ่งแสดงว่าบุคคลนั้นย่อมมีสิทธิอย่างเต็มที่ในทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความสุจริต สิทธิในโภคทรัพย์ดังกล่าวนี้สืบเนื่องมาจากสิทธิที่สำคัญและเป็นพื้นฐานคือสิทธิในร่างกายและชีวิตของตนเอง พระพุทธศาสนายอมรับว่ามนุษย์แต่ละคนเป็นเจ้าของร่างกายและชีวิตของเขา ในฐานะเจ้าของเขาย่อมมีสิทธิเต็มที่ที่จะทำอะไรก็ได้กับร่างกายและชีวิตนั้น การฆ่าผู้อื่นถือว่าผิดศีลข้อปาณาติบาต แต่การฆ่าตัวตายพระพุทธ-

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗.

^๗ สมภาร พรหมทา, พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม, หน้า ๓๒๗.

ศาสนาไม่ถือว่าผิดศีลข้อนี้ เพราะพระพุทธศาสนาเริ่มต้นระบบศีลธรรมด้วยสมมติฐานว่ามนุษย์แต่ละคนเป็นเจ้าของชีวิตตน ในฐานะเจ้าของเขามีสิทธิอย่างเต็มที่ที่จะทำอะไรก็ได้กับสิ่งที่เขาเป็นเจ้าของนั้น การฆ่าคนอื่นผิดศีลเพราะเป็นการละเมิดสิทธิในชีวิตของคนอื่น ตรงกันข้าม การฆ่าตัวตายไม่เป็นการละเมิดสิทธิของใคร เพราะเหตุนี้การฆ่าตัวตายจึงไม่เป็นปาณาติบาต^๘

สมภาร พรหมทา สรุปแนวคิดเรื่องสิทธิในทัศนะพระพุทธศาสนาไว้ว่า

ในทัศนะของพุทธศาสนา สิทธิในร่างกายและชีวิตเป็นสิทธิพื้นฐาน เป็นสิทธิสุดท้ายที่ไม่ต้องอิง อาศัย อยู่กับรากฐานใด ๆ การที่มนุษย์เป็นเจ้าของร่างกายและชีวิตตนเป็นข้อเท็จจริงที่ไม่ต้องการเหตุผลและ คำอธิบายใด ๆ มาสนับสนุนทั้งสิ้น สิทธิในร่างกายและชีวิตนี้เป็นสิทธิปฐมภูมิ เมื่อเราใช้ร่างกายนี้สร้าง ผลผลิตใด ๆ ขึ้นมาก็ตาม เราย่อมมีสิทธิตามธรรมชาติอย่างเต็มที่ในผลผลิตนั้น สิทธิในผลผลิตอันเกิดจาก แรงกายนี้เป็นสิทธิทุติยภูมิ^๙

ตามทัศนะของสมภาร พรหมทา ในสิทธิตามธรรมชาติสองอย่างนี้ สิทธิแบบทุติยภูมิสามารถ ถ่ายโอนได้ คือสามารถถ่ายโอนให้คนอื่นได้ เช่น การให้ทาน การให้มรดกแก่ลูกหลาน การโอนทรัพย์สินให้ บุคคลอื่นเป็นการโอนสิทธิในทรัพย์สินให้แก่ผู้ถือครองคนต่อไป แต่สิทธิแบบปฐมภูมิไม่สามารถถ่ายโอนได้ มนุษย์ไม่สามารถถ่ายโอนสิทธิในร่างกายและชีวิตให้แก่บุคคลอื่น หมายความว่า บุคคลสามารถฆ่าตัวตาย ได้โดยไม่ถือว่าผิดศีลธรรม (ศีลห้าข้อปาณาติบาต) ก็เพราะการกระทำนั้นยังอยู่ในกรอบของสิทธิที่ตนมีอยู่ แต่บุคคลไม่สามารถขอร้องให้บุคคลอื่นฆ่าตัวเองได้ บุคคลอื่นที่ฆ่าตามคำขอร้องดังกล่าวถือว่าละเมิดสิทธิ ในชีวิตของผู้อื่น ดังนั้นจึงผิดศีลธรรม (ผิดศีลห้าข้อปาณาติบาต)^{๑๐}

อย่างไรก็ตาม แม้สมภาร พรหมทาจะเห็นว่า การฆ่าตัวตายไม่ผิดศีลธรรมเพราะไม่ผิดศีลห้าข้อ ปาณาติบาต แต่ก็ยอมรับว่าการฆ่าตัวตายเป็นบาปเพราะเกิดจากอกุศลจิต โดยสมภารอธิบายเรื่องนี้ไว้ว่า แนวคิดเรื่องการละเมิดศีลกับการทำบาปเป็นคนละเรื่องกัน กล่าวคือบาปเป็นแนวคิดที่พูดกันในรอบของ จริยธรรมส่วนบุคคล (ซึ่งโยงไปหาการมองมนุษย์แบบปรมัตถ์) ส่วนการผิดศีลเป็นแนวคิดที่พูดกันในรอบ ของจริยธรรมเชิงสังคม (ซึ่งโยงไปหาการมองมนุษย์แบบสมมติ)^{๑๑}

ทัศนะของสมภาร พรหมทา จึงสนับสนุนการยอมรับสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิในร่างกายและชีวิต รวมทั้งจะสนับสนุนสิทธิในการฆ่าตัวตายว่าเป็นเรื่องไม่ผิดศีลธรรม สามารถทำได้ แต่ก็ยอมรับว่าการฆ่า ตัวตายเป็นบาป ผู้วิจัยเห็นด้วยกับทัศนะของสมภาร พรหมทา ในประเด็นที่ว่า แนวคิดเรื่องสิทธิมีความ สอดคล้องกับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาที่ยอมรับความเป็นเจ้าของร่างกายและชีวิตในระดับ

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๐-๓๓๑.

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๔.

^{๑๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓๔-๓๓๕.

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๖๑.

สมมติสัจจะ แต่ไม่เห็นด้วยในเรื่องมนุษย์มีสิทธิฆ่าตัวตายเพราะทัศนะดังกล่าวนี้มีปัญหาที่ควรพิจารณา ๒ ประการ คือ

๑) การบอกว่าการฆ่าตัวตายเป็นการกระทำที่ไม่ผิดศีลธรรมเพราะไม่ผิดศีลห้าข้อปาณาติบาต เป็นการทักท้วงหรือนิยามว่า “ศีลธรรม” เป็นอย่างเดียวกับ “ศีลห้า” หากไม่ผิดศีลห้าก็เท่ากับไม่ผิดศีลธรรม ซึ่งการไม่ผิดศีลธรรมเท่ากับว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่ควรทำได้ ไม่ใช่การกระทำที่เลวทรามชั่วช้า คล้ายกับการประกอบอาชีพที่สุจริตซึ่งไม่ผิดศีลธรรมเป็นสิ่งที่คนทั่วไปพึงกระทำ แต่แนวคิดเช่นนี้ขัดกับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาเพราะศีลห้าไม่ใช่เป็นเกณฑ์ตัดสินเพียงประการเดียวในการตัดสินจริยธรรมว่าการกระทำใดถูกหรือผิดศีลธรรมคือควรทำหรือไม่ควรทำ เพราะพระพุทธศาสนายังมีคำสอนหรือข้อปฏิบัติอื่นที่ต้องนำมาพิจารณา เช่น คำสอนเรื่องกุศลกรรมบถ ๑๐^{๑๒} และคำสอนเรื่องหน้าที่^{๑๓} ตัวอย่างเช่น การทอดทิ้งไม่เลี้ยงดูบิดามารดาซึ่งเป็นเรื่องผิดศีลธรรมที่ทุกคนประณามและรับรู้กันโดยทั่วไปว่าเป็นสิ่งที่ไม่ควรกระทำเป็นการกระทำที่ไม่ผิดศีลห้าแต่ผิดหลักคำสอนเรื่องหน้าที่ การกระทำที่ไม่ผิดศีลห้าจึงไม่แน่ว่าจะไม่ผิดศีลธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา

การกระทำที่เป็นบาปบางเรื่องที่ไม่ผิดศีลห้าอาจไม่ผิดศีลธรรมคือสามารถทำได้เพราะไม่ใช่ความผิดหรือบาปที่ร้ายแรง เช่น ความรักของหนุ่มสาวเกิดจากอกุศลจิตที่มีโลภะหรือตัณหาเป็นมูลจึงเป็นบาปอย่างหนึ่งแต่ไม่ใช่ความผิดร้ายแรงตราบที่ยังไม่มีการละเมิดศีลห้า นอกจากนั้น การกระทำที่ผิดศีลห้าบางอย่างแม้จะเป็นบาปด้วยแต่ดูเหมือนสังคมส่วนใหญ่จะยอมรับให้ทำได้โดยถือว่าไม่ผิดศีลธรรมเพราะมีเจตนาดี เช่น การโกหกผู้ป่วยของแพทย์เพื่อไม่ให้ผู้ป่วยเสียกำลังใจจนส่งผลกระทบต่อโรคที่เป็นอยู่ผิดศีลห้าข้อมุสาวาทแต่สังคมทั่วไปเห็นว่าไม่ผิดศีลธรรมคือควรทำได้เพราะทำด้วยเจตนาดีและโดยทั่วก็มีผลดีด้วย

อนึ่ง การถือว่าแนวคิดเรื่องการละเมิดศีลกับการทำบาปเป็นคนละเรื่องกัน ก็มีปัญหาในการแยกคำสอนเรื่องศีลออกจากคำสอนเรื่องกรรมซึ่งไม่ถูกต้องเพราะการกระทำโดยทั่วไปของมนุษย์ย่อมอยู่ในกรอบของกฎแห่งกรรม คือการกระทำต่างๆ ของมนุษย์ส่วนใหญ่จะเป็นกรรมดีคือบุญหรือกรรมชั่วคือบาป การกระทำที่ผิดศีลเป็นกรรมชั่วอย่างหนึ่งในบรรดากรรมชั่วต่างๆ รวมทั้งกรรมชั่วที่ไม่ใช่การกระทำที่ผิดศีลด้วย แนวคิดเรื่องการละเมิดศีลจึงเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเรื่องการทำบาป ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้

๒) ความเห็นที่ว่ามนุษย์มีสิทธิฆ่าตัวตายแต่บาปมีความขัดแย้งในตัวเองเพราะโดยทั่วไปการกระทำในสิ่งที่ตนเองมีสิทธิจะเป็นการกระทำที่ไม่ผิดหรือควรทำได้ แต่การฆ่าตัวตายเป็นบาปแสดงว่า

^{๑๒} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๔๗/๓๖๒-๓๖๓.

^{๑๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖.

ตามแนวคิดพระพุทธศาสนาการฆ่าตัวตายเป็นสิ่งที่ผิด ไม่ควรกระทำ การมีสิทธิฆ่าตัวตายจึงเป็นการกระทำที่ผู้กระทำมีสิทธิจะกระทำแต่ผิดซึ่งเป็นการขัดแย้งตัวเอง กล่าวอีกอย่างคือการมีสิทธิในร่างกายและชีวิต รวมทั้งการตายไม่ได้ทำให้การฆ่าตัวตายถูกต้องตามหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา สิทธิในกรณีนี้จึงไม่ใช่สิทธิที่กล่าวอ้างกันในปรัชญาตะวันตกที่ทำให้การกระทำในสิ่งที่ตนมีสิทธิเป็นสิ่งที่ไม่ผิดหรือควรกระทำได้

๓. แนวคิดเรื่องสิทธิที่อาจยอมรับได้ในทัศนะพระพุทธศาสนา

ทางออกสำหรับปัญหาที่กล่าวมาจึงน่าจะเป็นว่า แนวคิดเรื่องสิทธิที่พระพุทธศาสนาอาจยอมรับได้หรือเข้ากันได้กับคำสอนหรือทัศนะของพระพุทธศาสนาก็คือ สิทธิที่มีลักษณะต่างกับสิทธิในปรัชญาตะวันตก นั่นคือตามแนวคิดพระพุทธศาสนา สิทธิมีความจริงระดับสมมติสัจจะ ไม่มีจริงในระดับปรมาตมสัจจะ และสิทธิโดยเฉพาะสิทธิมนุษยชนหมายถึงความเป็นเจ้าของร่างกายและชีวิตในขอบเขตจำกัด เราไม่สามารถทำอะไรได้ทุกอย่างตามใจชอบต่อร่างกายและชีวิตตัวเอง มนุษย์ไม่สามารถฆ่าตัวตายโดยไม่ผิดหลักศีลธรรม นั่นคือไม่ควรฆ่าตัวตาย

การที่มนุษย์มีสิทธิมนุษยชนอย่างจำกัดในระบบคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นเพราะเหตุผลหลายประการ เหตุผลที่สำคัญคือ

๑) ตามแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการฆ่าตัวตายที่ปรากฏในพระไตรปิฎกและอรรถกถาซึ่งจะนำมากล่าวในลำดับถัดไป การฆ่าตัวตายเป็นสิ่งต้องห้าม เป็นบาปหรือผิดหลักศีลธรรมของพระพุทธศาสนา ซึ่งแสดงว่าแม้จะถือว่าเรามีสิทธิในร่างกายและชีวิต แต่เราก็ไม่สามารถทำลายร่างกายและชีวิตนั้นได้ สิทธิในร่างกายและชีวิตจึงมีขอบเขตจำกัดหรือเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไขไม่ได้ขาดสมบูรณ์ในตัวเอง การมีสิทธิในร่างกายและชีวิตจึงไม่ทำให้เกิดสิทธิในการตายหรือฆ่าตัวตายตามมา

๒) ตามหลักคำสอนเรื่องปฏิจกสมุปปาทที่ถือว่าสรรพสิ่งมีเงื่อนไขหรือมีเหตุเกิดและเป็นไปตามเหตุปัจจัย^{๑๔} การเกิดขึ้นและดำรงอยู่ได้ของร่างกายและชีวิตมนุษย์และสัตว์ทั้งหลายก็เช่นกัน ต้องอาศัยปัจจัยหลายอย่าง เช่น การให้กำเนิดและเลี้ยงดูของบิดามารดา การคุ้มครองและช่วยเหลือของรัฐ ร่างกายและชีวิตของเราจึงไม่ได้เป็นของเราเพียงลำพัง เราจึงไม่มีสิทธิเด็ดขาดในร่างกายและชีวิตตัวเอง บิดามารดาและรัฐถือได้ว่ามีส่วนเป็นเจ้าของชีวิตของเราด้วยส่วนหนึ่ง ดังจะเห็นได้จากคำสอนเรื่องความกตัญญูที่สอนว่ามนุษย์เป็นหนี้บุญคุณต่อบุคคลอื่นมีบิดามารดาเป็นต้นซึ่งเรามีหน้าที่ต้องทดแทนบุญคุณเหล่านั้น มนุษย์จึงต้องใช้ร่างกายและชีวิตของตนเองทำหน้าที่ตอบแทนบุญคุณเหล่านั้นทำให้ไม่สามารถทำอะไรตามใจชอบรวมทั้งการฆ่าตัวตายด้วย

^{๑๔} วัชร งามจิตรเจริญ, *พุทธศาสนาเถรวาท*, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑), หน้า ๑๖๕.

๓) ในคำสอนเรื่องศีลห้าข้อกาเมสุมิจฉาจารก็แสดงนัยเรื่องความเป็นเจ้าของร่างกายและชีวิตอย่างจำกัดไว้ด้วย เพราะสตรีต้องห้ามสำหรับบุรุษในศีลข้อนี้จะรวมถึงสตรีที่บิดามารดาหรือญาติพี่น้องปกครองและกฎหมายคุ้มครองด้วย^{๑๕} ซึ่งแสดงว่าสตรีที่มีผู้ปกครองหรือคุ้มครองหวงแหนไม่สามารถทำอะไรต่อร่างกายและชีวิตตัวเองตามใจชอบ บิดามารดาและญาติหรือแม้กระทั่งรัฐหรือฝ่ายบ้านเมืองก็มีสิทธิหรือมีส่วนเป็นเจ้าของร่างกายและชีวิตของสตรีเหล่านั้น สิทธิในร่างกายและชีวิตจึงมีอย่างจำกัด

๔) คำสอนเรื่องหน้าที่ที่ปรากฏในเรื่องทศ ๖^{๑๖} แสดงให้เห็นว่า มนุษย์มีหน้าที่มากมายที่ต้องทำตามความสัมพันธ์ที่มีต่อผู้อื่น เช่น หน้าที่ในฐานะเป็นบุตรธิดา หน้าที่ในฐานะเป็นบิดามารดา มนุษย์จึงไม่สามารถใช้สิทธิในร่างกายและชีวิตได้ตามใจชอบ อาจกล่าวได้ว่าพุทธจริยศาสตร์เน้นเรื่องหน้าที่มากกว่าสิทธิ สิทธิจึงถูกจำกัดด้วยหน้าที่ที่ทุกคนต้องปฏิบัติก่อนเรื่องอื่น ในสังคมสงฆ์ก็มีแต่เน้นเรื่องหน้าที่ เช่น พระสงฆ์ที่เป็นอุปัชฌาย์หรือสัทธิวาริกต่างก็มีหน้าที่คือ “วัตร” ที่ต้องปฏิบัติต่อกัน

สิทธิมนุษยชนกับการฆ่าตัวตายในทัศนะพระพุทธศาสนา

การฆ่าตัวตายในทัศนะของพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งต้องห้าม ไม่ควรกระทำ จัดเป็นบาปหรืออกุศลกรรมชนิดหนึ่ง แม้จะไม่ผิดศีลห้าข้อปาณาติบาตก็ตาม เพราะการฆ่าตัวตายเกิดจากอกุศลเจตนา คือเจตนาที่ประกอบด้วยโทสะหรือปฏิฆะเจตสิกที่เป็นอกุศลเจตสิก จิตที่ประกอบด้วยอกุศลเจตสิกเช่นนี้ย่อมเศร้าหมอง หากบุคคลตายด้วยจิตเศร้าหมอง ก็ย่อมไปทุคติ^{๑๗} การฆ่าตัวตายเพื่อต้องการหนีความทุกข์ทางกายหรือทางใจจึงไม่ใช่ทางออกที่ถูกต้อง เพราะท้ายที่สุดนอกจากจะหนีทุกข์ไม่พ้นแล้วยังจะทุกข์หนักกว่าเก่าอีกด้วยเนื่องจากยังต้องไปเสวยทุกข์ที่เกิดจากวิบากกรรมเก่าต่อในชาติหน้าเพราะฆ่าตัวตายก่อนจะใช้หมดและต้องไปรับผลของบาปที่ทำใหม่จากการฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้นอีกด้วย

อนึ่ง หลักฐานสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาไม่เห็นด้วยกับการฆ่าตัวตายก็คือพุทธบัญญัติที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกตอนที่ว่าด้วยปาราชิกข้อที่สามอันเป็นสิกขาบทที่ห้ามพระสงฆ์ฆาตมนุษย์ไม่ว่าจะด้วยตนเองหรือใช้ผู้อื่นก็ตาม ในปาราชิกข้อที่สามนี้ปรากฏเหตุการณ์ที่มีพระสงฆ์รูปหนึ่งกระโดดหน้าผาเพื่อฆ่าตัวตายแต่กลับไปทับข้างसानคนหนึ่งตาย ในเหตุการณ์นี้พระพุทธเจ้าทรงวินิจฉัยว่าพระสงฆ์รูปนั้นไม่ต้องอาบัติปาราชิกเพราะไม่มีเจตนาฆ่าข้างसानคนนั้น จากนั้นจึงทรงบัญญัติห้ามพระสงฆ์ฆ่าตัวตายไว้ว่า “อนึ่ง ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงทำให้ตนเองตก ภิกษุใดทำให้ตก ต้องอาบัติทุกกฏ”^{๑๘} คำว่า “ไม่พึงทำให้ตนเองตก” หมายถึงไม่พึงทำให้ตัวเองตายนั่นเอง ดังนั้น การฆ่าตัวตายแม้จะไม่ใช่อาบัติข้อปาราชิกและไม่ผิดศีลห้าข้อปาณาติบาตด้วย แต่ก็ยังเป็นบาปหรือไม่ควรทำอยู่ดี พระพุทธองค์จึงทรงห้ามพระสงฆ์ทำ

^{๑๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๔๔๐/๔๗๓.

^{๑๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖.

^{๑๗} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๐/๖๒.

^{๑๘} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๘๓/๑๖๐.

หลักฐานอีกอย่างหนึ่งที่แสดงการปฏิเสธการฆ่าตัวตายของพระพุทธศาสนาคือเรื่องพระฉนณะ ซึ่งทรมานด้วยอาพาธที่กำลังเรื้อรัง ไม่อยากมีชีวิตอยู่ จึงต้องการใช้ศาสดาฆ่าตัวตายแต่พระสารีบุตร และพระมหาจุณทะพยายามเตือนสติพูดชักจูงไม่ให้ท่านฆ่าตัวตายโดยกล่าวว่าท่านต้องการให้พระฉนณะ รักษาตัวอยู่ต่อไป หากไม่มีอาหารที่เป็นสัปายะ ยาที่เป็นสัปายะและคนอุปฐากที่เหมาะสม ท่านก็จะ ช่วยหาอาหารและยามาให้ และจะอุปฐากพระฉนณะเอง นอกจากนั้นยังชวนสนทนาศธรรมเพื่อเตือน สติของพระฉนณะอีกด้วย ซึ่งในตอนท้ายแม้ท่านจะฆ่าตัวตายแต่ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ด้วยเพราะ พระพุทธเจ้าตรัสว่าพระฉนณะไม่ละกายนี้แล้วเข้าถึงกายอื่นอีก^{๑๙} เหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นการไม่เห็นด้วย กับการฆ่าตัวตายเพราะต้องการหนีความเจ็บปวดทรมานจากโรคที่เบียดเบียน

จากที่อภิปรายมาจึงเห็นได้ว่า การฆ่าตัวตายโดยอ้างเรื่องสิทธิมนุษยชนและความเจ็บปวดหรือ ความทุกข์มาสนับสนุนจึงไม่เข้ากับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนา^{๒๐} เพราะสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิ ในร่างกายและชีวิตตามแนวคิดพระพุทธศาสนามีขอบเขตจำกัดไม่ครอบคลุมการฆ่าตัวตายคือไม่ทำให้คน มีสิทธิที่จะตายหรือสิทธิที่จะฆ่าตัวตายไม่ว่าจะโดยการลงมือฆ่าด้วยตัวเองหรือให้ผู้อื่นช่วยฆ่าให้ตายที่จัด เป็นการรณฆาต (euthanasia) ชนิดหนึ่งได้ กล่าวอีกอย่างหนึ่งคือพระพุทธศาสนาไม่ยอมรับสิทธิชนิด ที่ทำให้มนุษย์สามารถฆ่าตัวตายได้ ไม่มีสิทธิมนุษยชนและสิทธิที่จะตายที่มีลักษณะดังกล่าวในพระพุทธ- ศาสนา และการฆ่าตัวตายเพื่อหนีความเจ็บปวดก็ไม่ใช่ทางออกที่พระพุทธศาสนาเห็นด้วยเพราะเป็นวิธีการ ที่มีแต่จะทำให้บุคคลนั้นเผลอไปอีกเนื่องจากเป็นการทำบาปเพิ่มขึ้นและไม่ได้ช่วยบรรเทาความทุกข์นั้น ได้จริง

อย่างไรก็ตาม อาจมีผู้อ้างเหตุผลต่าง ๆ มาสนับสนุนเรื่องสิทธิที่จะตายหรือสิทธิที่จะฆ่าตัวตาย ซึ่งเราควรนำมาอภิปรายเพื่อให้เข้าใจแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับการฆ่าตัวตายได้อย่างถูกต้อง ยิ่งขึ้นดังนี้

๑) สำหรับการอ้างเรื่องสิทธิมาสนับสนุนการฆ่าตัวตายเป็นเรื่องชอบธรรมหรือไม่ผิดศีลธรรมทาง พระพุทธศาสนาอาจมีการอ้างว่า ตามหลักพระพุทธศาสนา ควรให้มนุษย์มีสิทธิฆ่าตัวตายเพราะมนุษย์ รักตัวเอง ดังนั้น พวกเขาจะยอมจะเลือกสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตัวเอง การเลือกความตายแสดงว่าความตาย เป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับตัวเองซึ่งคนอื่นอาจไม่เข้าใจ เมื่อมนุษย์คนหนึ่งได้ตัดสินใจเลือกสิ่งใดสิ่งหนึ่งในฐานะ สิ่งที่ดีที่สุดสำหรับเขาซึ่งอาจจะแตกต่างจากมุมมองของเราหรือไม่ก็ตาม สิ่งนี้ควรจะได้รับเคารพ การเคารพในเจตจำนงที่จะตายของมนุษย์จึงเป็นเรื่องที่ผู้ยึดมั่นในการเคารพผู้อื่นอย่างแท้จริงไม่สามารถ ปฏิเสธได้

^{๑๙} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๓๘๙-๓๙๔/๔๔๒-๔๔๗.

^{๒๐} Keown, *Buddhism and Bioethics*, (New York: Palgrave 2001), p.173.

ในประเด็นนี้ เดเมียน คีโอน (Damien Keown) นักวิชาการผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธจริยศาสตร์ เห็นว่า การตัดสินใจฆ่าตัวตายของพระสงฆ์ในกรณีปาราชิกสิกขาบทที่ ๓ อาจมีผู้คิดว่าเป็นสิ่งที่มีเหตุผลตามหลักการเรื่องเสรีภาพหรืออัตตาณัติ (autonomy) คือความเป็นใหญ่เหนือตัวเองในลักษณะที่ว่า การละทิ้งชีวิตตัวเองตามแต่ผู้กระทำให้เห็นสมควรเป็นเรื่องขึ้นอยู่กับตัวพวกเขาเองเพราะบุคคลเหล่านั้นเป็นผู้ใหญ่ซึ่งมีความสามารถแล้ว แต่พระพุทธเจ้าทรงไม่เห็นด้วยกับความคิดนี้ เพราะพระพุทธองค์ทรงห้ามไม่ให้ทำเช่นนั้นอีก^{๒๑} เรื่องนี้อาจอธิบายเพิ่มเติมได้อีกว่า การที่บุคคลนั้นเลือกฆ่าตัวตายเพราะเห็นว่าเป็นหนทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับตัวเองนั้นที่จริงเป็นความเข้าใจผิดเนื่องจากบุคคลเหล่านั้นกำลังถูกความทุกข์ครอบงำจนสูญเสียสติและปัญญาจึงเข้าใจว่าความตายหรือการฆ่าตัวตายเป็นทางออกของปัญหา เพราะในความเป็นจริงการฆ่าตัวตายไม่ใช่ทางออกที่ดีอย่างที่อธิบายมาแล้ว การอ้างว่าเราควรเคารพเจตจำนงของผู้อื่นในเรื่องนี้จึงไม่เข้ากับคำสอนของพระพุทธศาสนาเพราะเป็นเจตจำนงที่ผิดอันเกิดจากจิตเศร้าหมองถูกครอบงำด้วยอวิชชาและโทสะ ตามแนวทางของพระพุทธศาสนาเราควรช่วยยับยั้งการตัดสินใจที่ผิดพลาดหรือเป็นบาปของผู้อื่นดังกรณีเรื่องพระสารีบุตรและพระมหาจุนทะเข้าไปช่วยห้ามปรามเตือนสติพระฉันทะไม่ให้ฆ่าตัวตาย

๒) ในทำนองเดียวกัน อาจมีผู้อ้างว่า ตามกฎแห่งกรรมมนุษย์เป็นผู้รับผิดชอบการกระทำของตัวเองไม่ว่าจะดีหรือไม่ดี เราจึงไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการตัดสินใจที่จะตายนั้น หมายความว่าความเป็นผู้รับผิดชอบตนเองของมนุษย์หมายถึงความเป็นผู้รับผิดชอบในทุกสิ่งที่เขาทำ โดยที่ผลที่เกิดขึ้นนั้นไม่ว่าจะดีหรือร้าย เป็นความสุขหรือความทุกข์ แต่ในที่สุดจะสั่งสมเป็นบทรียนทำให้เกิดการเรียนรู้ยิ่ง ๆ ขึ้น และนั่นจะเป็นปัจจัยหนุนเสริมชีวิตเขาให้เคลื่อนสูงขึ้นไปตามลำดับเช่นกัน การตัดสินใจใด ๆ ในชีวิตของมนุษย์คนหนึ่งในแง่หนึ่งก็คือการสร้างการเรียนรู้ที่มาจากตัวเขา มนุษย์เป็นผู้ที่จะได้รับผลจากการเรียนรู้จากสิ่งที่ตนตัดสินใจทำ ดังนั้น การตัดสินใจหรือการเลือกกระทำต่าง ๆ รวมทั้งการฆ่าตัวตายจึงควรเป็นสิทธิของเขาที่ผู้อื่นไม่ควรลิดรอนหรือแทรกแซง

การอ้างเหตุผลข้อนี้มีปัญหาเช่นเดียวกับข้อที่ผ่านมาเพราะว่าการตัดสินใจที่ผิดเป็นสิ่งที่ชาวพุทธควรเข้าไปยับยั้งแม้เจ้าตัวผู้กระทำนั้นจะเป็นผู้รับผิดชอบผลของการตัดสินใจนั้นก็ตาม ชาวพุทธบางคนมักเข้าใจผิดว่า กรรมเป็นเรื่องส่วนบุคคล เราไม่ควรเข้าไปก้าวก่าย ใครทำ คนนั้นก็รับไป แต่ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา กรรมที่แต่ละคนทำนั้นมักมีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เมื่อกรรมให้ผล ผู้อื่นจึงมีส่วนเข้าไปเกี่ยวข้องอยู่ด้วย เช่น บุคคลที่เกิดมาเป็นสามีภรรยาเพราะเคยทำกรรมร่วมกันมา เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งลำบาก อีกฝ่ายหนึ่งจึงเข้าไปช่วยได้ ดังความเชื่อเรื่องคู่บุญเกิดมาเพื่อช่วยเหลือสนับสนุนกัน หรือคู่เวรเกิดมาเพื่อทำลายกัน ในทำนองเดียวกันนี้ บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับบุคคลที่กำลังตัดสินใจผิดจึงอาจ

^{๒๑} Ibid., p.170.

ช่วยเตือนสติให้เขาตัดสินใจถูกได้เพราะเคยทำบุญหรือช่วยเหลือกันมาในชาติก่อน การปล่อยให้เขาตัดสินใจผิดเลือกทำตามใจชอบโดยไม่สนใจที่จะช่วยเหลือจึงไม่ถูกต้องตามกฎหมายเพราะเราไม่รู้ว่เราเคยทำกรรมที่จะช่วยเขาได้หรือไม่แต่กลัววางเฉยไม่ช่วยเหลือซึ่งเป็นการกระทำที่เกิดจากอวิชชา ความไม่รู้จริงและการขาดความเมตตากรุณาต่อผู้อื่นซึ่งเป็นอกุศลกรรมอย่างหนึ่ง

ยิ่งไปกว่านั้น การฆ่าตัวตายไม่ได้มีผลกระทบเฉพาะต่อผู้ฆ่าตัวตายเท่านั้น แต่ยังส่งผลกระทบต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง เช่น บิดามารดา สามีนหรือภรรยา บุตรธิดา หรือแม้กระทั่งรัฐด้วย เพราะได้รับความเดือดร้อนหรือสูญเสียจากการฆ่าตัวตายนั้ การอ้างว่าเป็นการรับผิดชอบส่วนตัวที่ดูเหมือนไม่เกี่ยวกับคนอื่นเลยจึงไม่เป็นความจริง เราจึงอ้างเรื่องความรับผิดชอบต่อการกระทำของตัวเองมาห้ามไม่ให้คนอื่นเข้าไปก้าวก่ายไม่ได้

๓) นอกจากนั้น การอ้างว่าการตัดสินใจที่ถูกและผิฉะนั้นช่วยให้บุคคลนั้นเกิดการเรียนรู้และพัฒนาขึ้นตามลำดับ ดังนั้น เราจึงไม่ควรก้าวก่ายการตัดสินใจนั้น ก้อนด้วยเหตุผลเพราะการตัดสินใจที่ผิดจะทำให้เขาตกต่ำลงมากกว่า ไม่ใช่เลื่อนสูงขึ้น แม้จะมีส่วนช่วยให้เกิดการเรียนรู้ได้บ้างก็ตาม จะไม่ดีกว่าหรือถ้าเราช่วยให้เขาตัดสินใจถูกและพัฒนาขึ้นไปเรื่อย ๆ ได้ดีกว่า เพราะไปได้อย่างไม่สะดวกหรือไม่ขึ้น ๆ ลง ๆ อีกทั้งการฆ่าตัวตายเป็นการตัดสินใจผิดที่รุนแรงไม่อาจแก้ไขเพราะเมื่อบุคคลนั้นตายด้วยการกระทำที่เป็นบาปเช่นนั้น เขาย่อมไปเกิดในอบายและทนทุกข์อยู่ในนั้นเป็นเวลานาน จึงเป็นการตกต่ำอย่างมากและอย่างยาวนาน ไม่ได้พัฒนาขึ้นเลย เท่ากับเป็นการทำลายโอกาสที่จะพัฒนาตนเองอย่างรุนแรงต่างเป็นอย่างมากกับการตัดสินใจทำผิดเรื่องอื่นๆ คือเรื่องทั่วๆ ไป เช่น การตัดสินใจผิดที่ไปลองสูบบุหรี่หรือหนีการเรียน ซึ่งเป็นบทเรียนสอนให้บุคคลนั้นเรียนรู้และพัฒนาชีวิตได้ในตอนหลังเพราะยังมีชีวิตอยู่ยังมีโอกาสแก้ไข

ดังนั้น ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การฆ่าตัวตายไม่ว่าจะด้วยเพราะต้องการหนีความเจ็บปวดหรือเพราะถือว่ามืสิทธิในชีวิตจึงไม่ควรกระทำโดยประการทั้งปวง กล่าวอีกอย่างคือ เราไม่มีสิทธิที่จะตายหรือฆ่าตัวตายตามใจชอบ เพราะเป็นบาปและมีแต่ผลเสีย อย่างไรก็ตาม พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนว่า เราต้องรักษาชีวิตไว้ในทุกๆ กรณี เพราะในบางสถานการณ์การปล่อยให้ตายตามธรรมชาติเป็นสิ่งที่ควรทำโดยไม่เป็นบาปเพราะไม่มีเจตนาฆ่าตัวตายแต่เป็นการยอมรับการตายตามธรรมชาติ ดังคำอธิบายของพระอรธกถาจารย์ในเรื่องตติยปาราชิก (ตติยปาราชิกวณณนา) ที่ว่า ภิกษุอาพาธหนัก เห็นว่าแม้จะพยายามประคับประคองก็ไม่สามารถอยู่ต่อไปได้ และภิกษุทั้งหลาย (ที่ดูแลอยู่) ก็ลำบาก แล้วอดอาหารไม่ฉันยา เป็นเรื่องควรทำ หรืออดอาหารเพราะเห็นว่าใกล้บรรลุคุณวิเศษอย่างแน่นอนแล้ว ก็ควรทำเช่นกัน หรือแม้แต่ภิกษุที่ไม่อาพาธ แต่ต้องการเร่งปฏิบัติกรรมฐาน จึงอดอาหารเพราะเห็นว่าเป็นการเสียเวลา ก็เป็นเรื่องควรทำ^{๒๒}

^{๒๒} วิ.อ. (บาลี) ๑/-/๖๘๕.

สรุป

จากที่อภิปรายมา จึงอาจสรุปได้ว่า ตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา เราอาจยอมรับได้ว่า มีแนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติคือสิทธิมนุษยชนในระดับสมมติสัจจะ แต่เป็นสิทธิที่ไม่เด็ดขาดสมบูรณ์ คือเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไขหรือข้อจำกัด เพราะชีวิตมนุษย์แต่ละคนไม่ได้เกิดขึ้นและเป็นไปตามลำพังแต่ต้องอาศัยผู้อื่นและมนุษย์ยังมีหน้าที่อีกจำนวนมากที่ต้องทำ ไม่ได้มีสิทธิและเสรีภาพอย่างในปรัชญาตะวันตก ดังนั้น มนุษย์จึงไม่มีสิทธิมนุษยชนหรือสิทธิในร่างกายและชีวิตชนิดที่จะทำให้เกิดสิทธิที่จะตายซึ่งทำให้การฆ่าตัวตายไม่ผิดศีลธรรมหรือเป็นสิ่งที่ควรทำ การฆ่าตัวตายโดยอ้างเหตุผลจากสิทธิและเสรีภาพหรืออัตตาคติคือความเป็นเจ้าของชีวิตจึงไม่เข้ากับระบบคำสอนของพระพุทธศาสนา

นอกจากนั้น การฆ่าตัวตายไม่ว่าด้วยตัวเองหรือให้ผู้อื่นช่วยทำการุณยฆาตให้เพื่อต้องการหนีความเจ็บปวดหรือความทุกข์ก็เป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเช่นกันเพราะเป็นบาปและไม่ได้ช่วยให้ทุกข์นั้นได้จริง

บรรณานุกรม

- บุญธรรม พุนทรัพย์. “มโนทัศน์เรื่องสิทธิไม่จำเป็นสำหรับพุทธศาสนา”, วารสารพุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๒ (พฤษภาคม-สิงหาคม ๒๕๕๐) : ๔๗-๖๓.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.
- มหามกุฏราชวิทยาลัย. อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับสยามรัฐ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.
- วัชร งามจิตร์เจริญ. พุทธศาสนาเถรวาท. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๑.
- สมภาร พรหมทา. พุทธปรัชญา : มนุษย์ สังคม และปัญหาจริยธรรม. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำรา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- Heywood, Andrew. *Political theory: An Introduction*. London: Macmillan, 1999.
- Keown, Damien. *Buddhism and Bioethics*. New York: Palgrave, 2001.
- Speake, Jennifer, ed. *A Dictionary of Philosophy*. London: Pan Books, 1981.